

СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА МІКРАТАПОНІМАЎ ПАСТАЎШЧЫНЫ (НА ПРЫКЛАДЗЕ ДАСЛЕДАВАННЯ МІКРАТАПАНИМІІ ВАРАПАЕЎСКАГА СЕЛЬСКАГА САВЕТА)

Лукашэвіч Н.Я.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дапіра Т.П. – выкладчык

У артыкуле раскрываецца паняцце мікратапонім, аналізуюцца групы тапонімаў паводле розных аспектаў разгляду. Апісваюцца этапы працы па зборы і сістэматызацыі мікратапонімаў Варапаеўскага сельскага савета, даецца структурна-семантычная характарыстыка мікратапонімаў Пастаўшчыны.

Беларускія мікратапанімічныя найменні – гэта значная частка своеасаблівай лексікі беларускай мовы. З іх чэрпаюцца каштоўныя звесткі пра мінулае і сучаснае жыццё беларусаў. Мікратапонімы Віцебскай вобласці на сённяшні дзень апісаны ў найменшай ступені. Ні ў адным з 21 раёна вобласці не праводзілася іх сістэмнае вывучэнне.

Мікратапанімія не можа быць вывучана праз літаратуру, таму з найменнямі пэўнага краю трэба знаёміцца пры сустрэчах са старэйшымі жыхарамі пэўных мясцін. З 42 населеных пунктаў сельсавета пры

правядзенні дадзенага даследавання былі наведаны 38 вёсак з пастаяннымі насельнікамі і сабрана больш за 300 найменняў урочыш.

Актуальнасць работы заключаецца ў тым, што мікратапонімы, як правіла, вядомы абмежаванаму колу людзей, яны маюць невялікі арэал распаўсюджвання. А змена пакаленняў прыводзіць да дэградацыі мікратапанімічнай сістэмы [1, с.98].

Навізна вызначаецца тым, што такая мэтанакіраваная праца па зборы і сістэматызацыі мікратапонімаў Варапаеўскага сельскага савета была праведзена ўпершыню.

Пры выкананні даследавання ў якасці асноўных метадаў былі скарыстаныя эмпірычныя (апытанне і гутарка), тэарэтычныя (аналіз, сінтэз, параўнанне, абагульненне) і статыстычныя.

У працэсе аналізу дадзеных было выяўлена, што мікратапонімы Варапаеўскага сельсавета паводле словаўтваральных крытэрыяў падзяляюцца на простыя, складаныя і састаўныя.

Простыя мікратапонімы – гэта найменні, якія складаюцца з аднаго аднакаранёвага слова. Яны складаюць 253 назвы: Канюшня, Тарфянік, Штаны, Візіра і іншыя. Другую групу складаных мікратапонімаў, у аснове якіх дзве асновы, складаюць усяго 4 найменні: Ваданоссе, Вузкакалейка, Кураед (Куроід), Шушкаедава. У трэцюю групу ўваходзяць састаўныя найменні ўрочышчаў, якія складаюцца з 2 і больш самастойных слоў: Панскі двор, Дворны луг.

Асноўнымі тыпамі словаўтварэння мікратапонімаў выяўлены: семантычны (84 назвы), марфалагічны (173 назвы), сінтаксічны (64 назвы).

Семантычны тып – гэта пераасэнсаванне значэння слова, набыццё словам новага лексічнага значэння. Новыя словы не ўзнікаюць, а новы сэнс набываюць агульныя ці ўласныя назоўнікі: Вір, Пякі, Астравок і іншыя.

У залежнасці ад таго, пры дапамозе якіх афіксаў утвараюцца новыя словы, у марфалагічным словаўтварэнні мікратапонімаў выдзяляюцца наступныя спосабы: прыставачны (5 найменняў), суфіксальны (153), прыставачна-суфіксальны (15). Мікратапонімаў, які ўтвораны суфіксальным спосабам, большая колькасць. Найбольш прадуктыўнымі з'яўляюцца суфіксы: -нік- (Чарнічнік, Скотнік), -к- (Дзялкі, Вілкі), -ав-, -ов-, -ёв- (Зайцава, Алікава).

Да мікратапонімаў, якія ўтварыліся сінтаксічным тыпам, адносяцца складаныя назвы, што ўзніклі шляхам аб'яднання двух слоў у адну лексічную адзінку. У сінтаксічным тыпе выдзяляюцца тры спосабы ўтварэння назваў: лексіка-сінтаксічны (62 найменні), сінтаксічна-марфалагічны (4), марфалага-сінтаксічны (19).

Мікратапонімы, утвораныя лексіка-сінтаксічным спосабам, складаюцца з двух слоў – прыметніка і назоўніка: Алесева кладка, Напалеонаўская гара або парадкавага лічэбніка і назоўніка: Пяты гарадок.

Назваў урочышчаў, якія ўтварыліся сінтаксічна-марфалагічным спосабам – асноваскладаннем ці словаскладаннем, у мікратапонімах Варапаеўскага сельсавета невялікая колькасць: 4 назвы (Ваданоссе – поле (в.Ясюкі), Вузкакалейка – дарога (в.Гута і п.Варапаева), Кураед (Куроід) – месца ў лесе (в.Гута), Шушкаедава – балаціна (в.Чорнае)).

Да марфалага-сінтаксічнага спосабу ўтварэння назваў належыць субстантывацыя прыметнікаў (Баравы, Белая, Воўчае, Гарэлае, Глінная).

Асобна стаіць мікратапонім Мястэчка, дзе смяецца заяц. Ён адзіны сярод запісаных мікратапонімаў, які мае структуру не словазлучэння, а складаназалежнага сказа.

Паводле свайго паходжання мікратапонімы падзяляюцца на дзве вялікія групы: адапелятыўныя назвы (Джакузі, Маяк) і аданімічныя назвы (Андрэўка, Хілеў капец). Да аданімічных назваў належаць і адтапанімічныя (Масква, Парыж, Шанхай), якія намі былі выдзелены ў рабоце як асобная група.

Мікратапоміны Пастаўшчыны паводле семантыкі падзяляюцца на наступныя групы:

1. Назвы, семантыка якіх не залежыць ад мясцовай спецыфікі і відавочная ў большай ці меншай ступені (Астравок (невялікі востраў пасярод возера ў в.Гута), Вузкакалейка (дарога, якая ідзе на месцы старой чыгункі)).

2. Назвы, значэнне якіх дакладна раскрываецца толькі ў мясцовым кантэксце (Кіёўнік – месца ў лесе за в.Гута, дзе растуць маладзенькія тоненькія, як кіёк, дрэўцы. Кій – прамая тонкая палка [2, с.289], але гэта яшчэ і назва рагозу шыракаліснага).

3. Назвы, звязаныя з онімамі іншых тыпаў гэтай мясцовасці (Лясок Зямчонка (лес за в.Хралы, які пасадзіў гаспадар Зямчонак)

4. Назвы з верагоднай семантыкай (Бяздонніца (поле за в.Круткі. Казалі, што на полі было возера без дна).

5. Семантыка назвы не выяўлена нават з адноснай верагоднасцю (Бухоннік – ручэй у возера (в.Стары Двор), Мачульнік – балота за в. Васевічы).

Хочацца адзначыць, што мікратапанімія Варапаеўскага сельскага савета даволі своеасаблівая і разнастайная. Разгледжаная словаўтваральная структура мікратапонімаў паказвае, што назвы ўтварыліся па асноўных тыпах словаўтварэння беларускай мовы.

Практычным вынікам разгледжанага вышэй даследавання стаў складзены слоўнік мікратапанімічных аб'ектаў Пастаўшчыны (дадатак), у якім зафіксавана 321 назва.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Капылоў, І.Л. Мікратапанімія беларускага Паазер'я як важная крыніца гісторыка-культурнага ландшафту рэгіёна / І.Л.Капылоў // *Рэгіянальная анамастыка: праблемы і перспектывы даследавання: зб.наук. артыкулаў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Установа адукацыі "Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М.Машэрава, Смаленскі дзяржаўны ўніверсітэт, Беларускі рэспубліканскі фонд фундаментальных даследаванняў, анамастычная камісія Міжнароднага камітэта славістаў. – Віцебск: ВДУ імя П.М.Машэрава, 2018. – 328 с..*

58-я Научная Конференция Аспирантов, Магистрантов и Студентов БГУИР, Минск, 2022

2. *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М.Р.Судніка, М.Н.Крыўко. – 2-е выд. – Мінск: Беларус. Энцыкл., 1999. – 784 с..*

3. *Жураўская, Л. В. Мікратапонімы вёскі Вербавічы (структурна-семантычны аналіз) / Л. В. Жураўская, В. Я. Барысенка // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў : матэрыялы II Міжнароднай навуковай канферэнцыі, г. Мазыр, 22—23 красавіка 2010 г. / Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Установа адукацыі "Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна" ; [рэдкалегія: В. В. Шур (адказны рэдактар) і інш.]. — Мазыр : МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2010. – 340 с.*

4. *"Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся: праблемы вывучэння і захавання ў постчарнобыльскі час", IV міжнародная навук. канф. (2013; Гомель). IV Міжнародная навуковая канферэнцыя "Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся: праблемы вывучэння і захавання ў постчарнобыльскі час", 31 мая 2013 г. [Тэкст] : матэрыялы / рэдкал.: А. А. Станкевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2013. – 228 с.*